

hanna tojásai jóakarató csalás eredményeként kerülnek a tojók alá, most csak vonakodva fogadják el, hogy Shylocknak „filoszemita”, egyszerűen emberi vonásai vannak.

Hisz igazuk is van. Kedvem szerint én is „ellenszenvesebbnek”, de inkább keményebbnek játszanám Shylockot, és főleg nevetségesebbnek. Nem a közönségtől ijedtem meg. Attól, hogy a közönség olyan „igazság” képviselőjének lát, amelyben én nem hiszek. De az én Shylockom nem mártír.

Egyetlen hamisításom: nem játszom el, hogy Shylock a darab kezdetétől fogva bosszút akar állni Antonión, hogy már azért ad kölcsönt neki, hogy majd bosszút álljon. (Olivier az erre célzó kis monológot ki is hagyta.) Szerintem Shylock érdekesebb, ha fokozatosan jut el a bosszúig. Másrészt ma azt is meg kell értetnem a közönséggel, hogy *nyílt* antiszemizmus is létezik. Mert antiszemizmus van, de ma nálunk nyíltan nem beszélnek róla, a közönség ezt az állapotot nem ismeri.

Azt hiszem, hogy ahol egyesek a koncepció gyengéit keresik, ott inkább a megvalósítás gyengéiről van szó. Az senkinek sem jut eszébe, hogy Rubold Ödön nem játszhatja másként a szerepét. Mert az, aki: egy rokonszenves fiatalember. (Nem egy Nagykereskedő!)

De miért kifogásolják Jessica dalát, ha nem kifogásolják az én megadó-ironikus kézmozdulatomat a TRAGÉDIA végén? Mert Lucifer gesztusában kihívást éreztek, Jessica dalában pedig épp a kihívás elmaradását. Mellesleg Koltai Tamás érti ezt. De azért ő is zavart és fanyalog, amiért az előadás nem vált ki semmiféle tüntetést! (Mindez persze nem menti előadásunk súlyos gyengéit.)

A kritika, amely állítólag az életet, a bátorságot követeli a színházon, a holdban él. És képmutató.

A kritika botrányra éhes. Ebben persze lehet igaza. De az igazi botrány ellen ők tiltakoznának legjobban.

A kritika csak „koncepciót” keres, élményben nincs része, legalábbis arra nincs szava.

A kritika alig tud valamit a színházi *szakmáról*.

Akkor minek van? Jó vagy rossz reklám.

67 éves lettem.

Kálnay Adél

ÖRÖKSÉG

A mi családukból minden a pénz körül forgott. Amíg nem volt, azért, amikor meg már volt, akkor azért. Így aztán én nem is tudtam jól érezni magam, mindig elvágódtam ebből a családból más emberek közé, olyanok közé, akik szabadon élnek, nem a pénz rabságában. Gyerekkoromban folyton azon gondolkodtam, hogyan lehetne segíteni, mit lehetne tenni, hogy megváltozzon minden, eltűnjön családukból a mogorvaság, a szótlanság s a félelem. Később rájöttem, lehetetlenre vágyom, s attól kezdve csak azon törtem a fejem, miként szabadulhatnék meg, hogyan vághatnám el a

köteleket, amelyekkel ugyanúgy meg vagyok kötözve, mint a pénzeszacskók nagyapám matraca alatt. A mi családukbán mindenki hosszú életet élt, így még ijesztőbb volt a csend, amiben lennem kellett, mert ez a csend nem a nyugalom és a béke csendje volt, hanem a gyanakvásé, a titkolózásé s a félelemé, hogy a beszéddel valami kis idő kárba vész, elfecsérlődik.

Amikor én születtem, még élt az ükanyám. Először az ő kezébe adtak, ahogy az nálunk szokás volt, ő pedig végigtapogatott, megvizsgálta a fejemet, ujjait sokáig tartotta a lüktető lágy részen, mintha a vérem áramlását akarná kifürkészni. Éltrevaló kislány, mondta végül, de túl sok benne a vágy. Nem a mi fajtánk. Ez úgy hangzott, mint valami ítélet, anyám is úgy értette, s utolsó beszélgetésünkkel így mondta el nekem. A vér nem válik vízzé, ez volt még gyakorta hallott mondás nálunk. Amikor ezt hallottam, mindig behúztam a nyakamat, s még körülnézni sem mertem, tudtam, hogy rólam van szó, rólam és anyámról, az anyám családjáról, s persze kicsit apámról is, aki egyetlen hibát csinált életében, mégpedig, hogy szerelmes lett anyámba, s elvesztette a fejét.

Ükanyám még négy évig élt a születésem után, és kilencvenhat éves korában halt meg két mozdulat közben, éppen úgy, ahogy az óra megáll. Anyámat ettől kezdve egy ellenséggel kevesebb kínozta, de hiába, ez a könnyítés sem volt elég, hogy képes legyen elviselni a sorsát. Még kínlódott vagy öt évig, aztán nem bírta tovább. Hol volt már akkor apám szerelme, hol volt már kettejük szerelme, amiről azt hitték, mindent legyőz, mert mindennél erősebb! Anyám egyszer csak nem akart tovább élni. Elmenekülhetett volna, fölkaphatott volna engem, nem tiltakoztam volna, sőt, de ehhez nem volt ereje. Elmenekült hát egyedül, oda, ahová nem követhettem. Öngyilkossága titokban maradt, senkinek nem volt szabad megtudnia, megeskettek rá, hogy nem beszélek róla. Szívgyengeség, válaszolták röviden az érdeklődőknek a temetésen, s ennél többet nem is mondtak róla, nekem sem emlegették soha, mintha nem is létezett volna. Dédanyám, nagyanyám és apám vénkisasszony nővére úgy pótolta anyámat, ahogy szerintük kellett. Munkára akartak szoktatni, s keményen megbüntettek, ha kudarcot vallottam. Különösen nagynéném bánt velem szigorúan. Keze könnyen eljárt, szűk résű szemével addig nézett, amíg el nem erőtlenedtem, s be nem vallottam bűneimet. Még este sem hagyott nyugodni, mindig belesett a takaróm alá, egy jó ideig fogalmam sem volt róla, miért. Tedd a kezed a fejed alá, parancsolta, vagy kulcsold össze a takarón, s én sietve tettem, amit mondott, aztán alig vártam, hogy kimenjen, s oldalra fordulhassak, összegömbölyödjem, mert csak így tudtam elaludni. Dédanyám azzal kínozta, hogy rám bízta dédapám gondozását. Ő akkor már igen öreg volt, s csak feküdt az ágyban, mosdatni kellett, meg alárakni és kiszedni az ágytálat. Hiába mondtam volna, hogy én undorodom mindettől, dédapám meg sem hallgatott volna, így csak lélegzetemet visszatartva, szó nélkül végeztem a dolgomat. Nagyanyám pedig apámat nyúzta, vinne már ki a földre, s fogna ott munkára. Addigra már sok földünk volt, mert nagyapám ügyesen forgatta a pénzt. Nem nagyon van ennek a gyereknek ereje semmihez, mondta apám úgy, mintha szégyenkezne miattam, most mit csináljak, kérdezte, és tehetetlenül tárta szét a kezét.

Egyébként gyerekkoromból meglepően sok emlékem van, leginkább úgy, mintha állóképeket néznék. Nagyapám áll a magtárnál, és gyanakodva nézi a rakodókat. Ő mindig gyanakodott, hogy becsapják, megrabolják, elveszik vagy az idejét vagy az erejét vagy a pénzét. Kicsit még a családjára is gyanakodott. Emellett nagyon szigorú ember volt, nem tűrt el semmilyen lazaságot. En úgy gondoltam, senkit nem szeret, talán

csak az Olaszországba keveredett s ott gazdálkodó fiát. Egyetlenegyszer volt nála, attól kezdve folyton arról beszélt, már ha olykor beszélt. Kiderült, hogy nála rendben van minden, gyarapodik a gazdasága, a felesége és a gyerekei is dolgoznak, ott mindenki megfogja a pénzt. Hozzá képest az otthon maradottak lustának, lomhának tűntek, akik még ráadásul a pénzt is szórják. Főként nagynénémmel veszekedett sokat. Ő kezelte ugyanis a kosztpénzt, s nagyapám szerint ezt igen hanyagul tette. Ezt az én anyám olcsóbban kihozta, vetette oda egy-egy nagyobb vásárlásnál, nagynéném pedig elvörösödött a méregtől, de nem szólt egy szót sem. Én ilyenkor ijedten figyeltem, mert úgy éreztem, egyszer csak szétduzzan a feje, de nem, mindig kibírta, csak nagyanyámnak panaszkodott. Az öreg a múlt időben él, morogta, mindig azzal jön, hogy volt régen. Eszébe sem jut, milyen idők járnak. Nem fogom én ezt csinálni tovább, fogadkozott, csinálja anyuka vagy aki akarja, de én nem! Az igazság persze az volt, hogy bele is halt volna, ha nem ő kezeli a pénzt, ha nem simíthatja ki nap mint nap a ropogós bankókat, ha nem számolhatja ezerszer át, s oszthatja el újra meg újra. Nagyanyám csendben hallgatta végig, nem volt hajlandó lányával együtt szidni az urát. Ebből még azt is gondolhattam volna, mennyire szereti, tiszteli, de ez nem így volt, csak éppen a lányát még annyira sem szerette. Haragudott rá, mert nem ment férjhez, pedig lett volna az évek során két kérője is, egyik tehetősebb, mint a másik. Nálunk ismeretlen volt a megbocsátás, évtizedekig hurcolta mindenki a saját sérelmeit, anélkül, hogy szóba hozta volna, megbeszélte volna azzal, akit érint. Szegény nagynéném sem igen tudta, miért olyan vele az anyja, amilyen. Ám az is lehet, észre sem vette. Nagynénémet sem szeretni, sem megérteni nem tudtam soha. Úgy éreztem, valahol a lelke mélyén gonosztságot rejt, s egyszer, amikor valami miatt vele egy ágyban kellett aludnom, egész éjszaka ébren voltam, mert attól félttem, megöl. A fene tudja, miért alakul ki az emberben egy gondolat, de egyszer csak ott van, s nem hagyja nyugodni. Emlékszem, milyen ugrásra készen feküdtem az ágyában, majdnem teljesen a falhoz nyomódva. Figyeltem a lélegzését, s attól félttem, meghallja, milyen vadul ver a szívem a félelemtől. Azóta sem szeretem a levendula illatát, mert nagynéném kis zacskókban levendulát rejtett mindenhová, ahol csak megfordult. Ilyen szappannal mosakodott, ilyen kölnivel kenekedett. Ott az ágyban is ez az illat mászott be az orromba, erőszakosan, hiába fordultam a fal felé előle. Ha pedig félálomba merültem, megjelent nagynéném alakja, amint egy jó éles késsel éppen valamelyik állat torkát készül elvágni, s a rémülettől újból észhez tértem. Könyörtelennek tartottam, s biztos voltam benne, ha az lenne a feladata, engem is leölné, hiába kérlélném.

Egy másik kép nagyanyámról van meg bennem igen élesen. Ott ül a komód előtt, s veszi ki sorra a szebbnél szebb szoknyákat, ingvállakat, teszi le egymás után az ágyra és a tiszta padlóra. Mindegyiket alaposan megforgatja, hümmöget, vár. El nem tudtam képzelni, mi lehetett a célja, ha nem az, hogy lássa, milyen sok van neki, s milyen szépek, megkíméltek. Aztán egy idő után mindet visszarakta a komódba. Én azok közül felvenni, elajándékozni nem láttam egyet sem. Emlékszem, már akkor azon gondolkoztam, minek kell ennyi minden az embernek, de nem volt senki, akitől meg mertem volna kérdezni. Később rájöttem, a szegénységtől való félelem annyira erős volt bennük, hogy minden módon be akarták biztosítani magukat ellene. Rájöttem, ám érteni soha meg nem értettem. Hogyan félhet valaki olyasmitől, ami már nincs? A szegénység már a múlté volt, jól működött a malom, a pékség, és már három boltot is nyitott nagyapám a városban. Családom a húszas évek végére jómódú, ha nem gazdag volt. Úgy látszott, ez már csak folytatódni fog, hiszen unokatestvéreim is olyan pénzmegfogósak

voltak. Róluk is őrök képeket még a gyerekkorból. Kint vagyunk a szőlőben, s tőlem vagy ötven méterre állnak, s hasukat fogják a nevetéstől. Rajtam nevetnek. Olyanok voltak, hogy mindenért kinevettek. Hárman voltak testvérek, kettő idősebb, mint én, a két lány, az egy fiú pedig fiatalabb. Apám legidősebb testvérének a gyerekei. Mi van, te nyámnyila, kiabáltak felém messziről, mert valahányszor együtt kezdtünk el dolgozni, pár lépés múlva már megelőztek, s előnyük egyre nőtt. Akárhogy szégyelltem magam, nem volt mit tenni, nekem nem ment a munka. Nem is elsősorban lustaságból, sokkal inkább ügyetlenségéből, gyengeségből. A nap végén ott csörgették napszámmért kapott pénzüket az orrom előtt, mert nagyapám mindig fizetett valamit a munkánkért, én meg szorongathattam a markomban a szégyenpénzt, így hívta nagyapám azt a pénzdarabot, amit az én munkámért adhatott. De az a kép is előttem van, amikor követ kötöttek a macskám lábára, és ledobták a fáról. Szegény állat életben maradt, de sem menni nem tudott, sem fejét tartani nem tudta rendesen. Azt már nem tudom, miért csinálták, valószínű, azért, hogy engem bántsanak. Alig várták, hogy valamiért elsírjam magam, akkor aztán mondhatták újra, nyámnyila, nyámnyila, s ugyan nem értettem, mit is jelent ez a szó, de azt éreztem, hogy valami rosszat, haszontalant. Egyszer, amikor elaludtam egy rövid pihenő alatt, rám adtak egy szoknyát, és kendőt kötöttek a fejemre.

Végül, lehettem vagy tízéves, a családi tanács úgy döntött, hogy semmilyen munkára nem vagyok alkalmas. Úgy nézett rám mindenki, mint egy teljesen fölöslegessé vált tárgyra, amit kidobni azért nem akarnak, de hát akkor mi legyen vele. Ekkor apám, aki gyengeségét már azzal is bizonyította, hogy elvette anyámat, kinlódva egy darabig a bosszantó helyzet miatt, megszólalt. Elmondta, hogy beszélt nemrég a tanítóval, s ő azt ajánlotta, taníttatni kéne engem, mert jó fejem van. A csend olyan sokáig tartott, hogy már azt hittem, vége sem lesz soha. Az az érzésem támadt, mindenki a fejemet nézi, s azt vizsgálja, mi azon a jó. Zavaromban hirtelen végigsimitottam, de semmit nem találtam, amitől jobbnak nézett volna ki, mint másnak a feje. Én akkor még alig ismertem szavakat. Csak azt a keveset, amit otthon használtunk, azok viszont nem voltak az enyéim, inkább csak értettem, de nem használtam őket. A nagy hallgatás után nagyapám egyszerre szólalt meg nagynénémmel. Mit akar ez jelenteni, kérdezte gyanakodva nagyapám, és mérgesen nézett lányára, akiben azonnal bennrekedt a maga mondata. Tudna a tanító egy iskolát, folytatta még bizonytalanabban apám, nem is kéne sokat fizetni érte. Fizetni, kapta fel a fejét nagynéném, s felbuzdulva, hogy mindenkit megelőzött, sietve folytatta, s ezért még nekünk kéne fizetni, és úgy nézett körül, mintha segítséget várna valakitől. Nagyapám azonban nem sietett a segítségére, hanem azt mondta, alszunk rá egyet, és ebből a mondatból én megéreztem, hogy valami történni fog velem, talán jobb lesz, talán rosszabb, de másként fog folyni ezután az életem.

És úgy is lett. Nagyapám kis gondolkodás után eldöntötte, hogy megéri neki engem taníttatni. Meg fog térülni, számíthatta ki, nekem azonban mást mondott. Nem bírsz semmi munkát, lehet, hogy az eszed tényleg jobb, mint a kezed, majd kiderül. El fogsz menni iskolába, de jól vigyázz, fiam, minden fillért meg kell térítened, amit rád költök, figyelmeztetett, s én rögtön elrémültem, ugyan miből, hogyan fogok mindent visszafizetni, ám nagyapám erről már nem beszélt. Ősszel elkerültem a városba egy olyan iskolába, ahol jórészt papok tanítottak. Szigorúak voltak, de nekem fel sem tűnt, megszoktam már, meg aztán itt olyasmit kértek tőlem végre, amit tudtam. Nemsokára én lettem a legjobb tanuló. Apám, ha néha eljött, csupa dicséretet hallott rólam. Örültem

ennek, bár láttam, hogy őt ez egyáltalán nem érdekli, nem tud velem mit kezdeni. Egyszer nagyapám is beállított, s ment egyenesen az igazgatóhoz. Rám nem is volt kíváncsi, s meg sem néz, ha az igazgató nem forszírozza. Csupán azt akarta tudni, megérte-e engem taníttatni, s láttam, az igazgatót is ugyanazzal a gyanakvással figyeli, mint a többi embert, aki mind be akarja csapni őt. Na jó, lépett hozzám, és egy barackot nyomott a fejemre, aztán meddig kell még itt lennie, és mi lehet belőle, szakította félbe a dicsérő szavakat. Az igazgató akkor kicsit meghökkent, majd egy középiskolát ajánlott, és elmondta, hogy belőlem bármi lehet, gyakorlatilag nincs semmi, amit ne próbálhatnék. Majd ő eldönti, mit szeretne, tette még hozzá, ám nagyapám tekintete beléfagyasztotta a szót. Ő, kérdezett vissza, és szavai ostorcsapásként csattantak rám, ő?! Ez a gyerek nincs abban a helyzetben, hogy bármit eldöntsön, rikkantotta, és úgy fordult az igazgató felé, mintha meg kéne küzdeniük egymással. Természetesen, hátrált meg azonnal az igazgató, természetesen ehhez nekem nincs közöm, ez a család ügye, hadarta, s amilyen gyorsan lehetett, elköszönt nagyapámtól. Apád megnősült, mondta nagyapám, mikor egyedül maradtunk, megnősült, és elköltözött tőlünk. Ez azonban semmin nem változtat, te hozzánk jössz a szünetben, nem hozzá. Ha akar, majd megnéz. Láttam, hogy semmi kérdés sem lehet, ezért nem is próbálkoztam. Ha apám elment, gondoltam, az nagy cirkusszal járhatott. Biztos voltam benne, hogy otthon senkitől nem tudok majd egy szót sem erről kicsikarni. A hír egyáltalán nem rendített meg, apámmal nem volt semmilyen kapcsolat. Nagyapám otthagyt, s nekem senki, de senki nem volt, akivel bármit megbeszélhettem volna. Akkoriban már sokat gondolkodtam a sorsról, a véletlenről, a dolgok értelméről. Arra jutottam a magam eszéből, hogy bármi történik, azonnal változást eredményez az életutamon. Volt is erre egy kísérletem. Egy katicabogarat másztam a földön, s útjába mindig kis akadályokat tettem. Megfigyeltem, hogy mindig igazodik, s úgy megy tovább, mintha egyébként is arra akart volna menni. Észre sem vette, milyen messze van már attól a helytől, ahová akkor érkezne, ha nem volnának az akadályok. Engem is így terel minden, ami történik, jöttem rá, mert én is legalább annyira nem tudom, mit szeretnék, hová szeretnék jutni, mint az a kis bogár. Teljesen kétségbeestem ettől a felismeréstől, s életemben először gondoltam arra, hogy akarnom kellene valamit, hogy találnom kéne egy célt, hogy rá kéne jönnöm, merre akarok jutni. Amikor aztán a katica megunva a kísérletet kibontotta szárnyait, s elrepült egy általam egyáltalán nem várt irányba, megszedültem a lehetőségtől.

Azon a nyáron először történt, hogy nem éreztem veszélyben magam otthon. Nagyanyám, nagynéném s egyre gyengülő dédanyám már nem tehetett semmi kárt bennem. Nem lehetett egyetlen szavuk, egyetlen pillantásuk, amivel megsebezhetek volna. Elég volt arra a pillanatra gondolnom, amikor a katica szétnyitja szárnyait. Még nem bocsátottam ugyan meg nekik, de egyre jobban sajnáltam őket, az egész családot. Hosszú sétáimon arra figyeltem, vajon tudom-e már, mit szeretnék csinálni, hová szeretnék eljutni. Nagyapám gyanakvó tekintete sem ijesztett, és amikor egy este azt mondta, azt akarom, bankár legyél, csak hogy tudd, s olyan iskolába indulj el, csak néztem rá félelem nélkül, és arra gondoltam, milyen sokat segít ő nekem. Nélküle nem tudnám egyre biztosabban, hogy mit nem akarok egyáltalán, s hogy ő tudtán kívül régóta rakja nekem az akadályokat, amíg eljön az a pillanat, amikor megelégedve mindezt felrepülhetek, de az is tudtam, ez még odébb van, és akkor azt mondtam, jó, rendben van, bankár leszek. Nagyapám szemében ekkor kihuny a gyanakvás, életemben először megveregette a vállam, összedörzsölte a kezét, már markában érezte azt

a sok pénzt, ami egyszer majd az én kezemen fog átfolyni, és este, amikor nagynéném kiszedte nekem az ételt, legnagyobb megrökönyödésére nagyapám azt mondta neki, szedjél még hozzá egy kanállal, s csak nézett rám mindenki, ugyan, mi történhetett.

Ettől kezdve nagyapám a maga módján még kedves is volt hozzám. Ezt leginkább nagynéném nem nézte jó szemmel, de szólni nem mert, inkább csak morgolódott. Az unokatestvéreim sem csúfoltak többé, csak összenéztek a hátam mögött, lökdösték egymást s integettek felém, mintha egymást biztatták volna valami csínytevésre. Mindez engem egyáltalán nem érdekelt. Ami kevés időt otthon töltöttem, már az is tanulóssal telt el. Vagy a szobámban ültem, vagy kint a kertben, és szívtam be mindent, ami a kezem ügyébe került. Senki nem mondta, merre haladjak, abból indultam ki, hogy mivel nincsenek véletlenek, minden nekem szól, amire csak rátalálok. Érdekes volt így okosodni. Otthon harminc-negyven évvel ezelőtti könyvek voltak, még dédanyámra szótra rá egy erőszakos könyvárus, szidta is dédapám eleget miatta, hát ezeket a könyveket olvastam először. Az iskola könyvtárából is hazacsempésztem olykor néhány olyan példányt, amit többször el akartam olvasni. Úgy éreztem, van bennem egy szűrő, amin át csupán a nekem való, engem építő dolgok jutnak el hozzám, s hogy ebben a szűrőben teljességgel megbízhatok. Nagyapám messziről figyelt, időnként belenézett a nyitott könyvekbe, s elolvasott néhány sort. Bármi volt is az, elismerően hümmögött, mintha a bankársághoz tényleg mindenre szükség volna. Egyre kevesebbet emlegette a többi unokáját, és dédanyám temetésén belém karolva állt a sírnál. Apámat akkor láttam először, hogy elköltözött. Félénken állt régi fekete ruhájában, mellette egy sápadt, vékony asszony s három apró gyerek, mint az orgonasípok. Azt hittem, elmegy anélkül, hogy odajönne hozzánk, de nem. Mikor már szétszéledtek mind az emberek, odajött, és kezet fogott először az apjával, aztán velem, megölelte az anyját is, és épp szólni akart, amikor nagyapám azt mondta, minek jöttél, és a feleségén meg a gyerekeken keresztülnézett, mintha nem is léteznének. Apám elvörösödött, és zavarában nem tudta, mit csináljon. Látszott, hogy nekem szeretne mondani valamit, de nem tudja, hogy kezdje, mi pedig nem segítettünk neki. Felesége nem nézett ránk, csak a szótlan gyerekeket igazgatta. Anyámat juttatta eszembe, apám másodjára is csakolyan természetű nőt választott, gondoltam magamban. A gyerekek is mintha kicsit bátortalanok volnának, nyámnyilák, találtam rá a megfelelő szóra, s rögtön sajnálni is kezdtem mindnyájukat. Azt hallottam, hogy apám egy gyárban dolgozik, s hogy a felesége is munkásnő, többet azonban nem tudtam róluk. Figyeltem nagyapámékat, nem szóltak, és nem mozdultak. Nem tehették, mert ilyenek voltak, hosszú haragúak és sohasem bocsátók. Én ugyan nem ilyen voltam, mégsem szóltam én sem semmit, nem félelemből, hanem mert értelmetlennek láttam bármit mondani. Végül apám felesége unta meg az álldogálást, és terelni kezdte kifelé a gyerekeket, aztán apám is csatlakozott. Így hátulról még jobban látszott rajtuk, hogy szegények, s lopva nagyapámra néztem, ő vajon látja-e, de bizonyára nem akarta látni, mert elnézett valahová messze a fák fölé, egy pillantást sem vetett a fia után.

Az egyetem megkezdése előtt nagyapám bevitt a szobájába, gondosan becsukta az ajtót, és nyögdecselve felemelte a matracát. Tudtam róla, hogy ott tartja a pénzét, csodálkoztam is, hogy van ehhez bátorsága, s valóban ott sorakoztak meglapulva a kis zsákok. Éreztem, hogy nagyapám engem néz, mit szólok mindehhez, s azt is éreztem, hogy várna tőlem valamit, én azonban semmit nem tudtam szólni. Kicsit csalódottan hajtotta vissza a matracot, egy ideig tétovázott, aztán csak rászánta magát. Intett, hogy menjek, s kivezetett a kert végén álló régi kúthoz. Ezt már nagyon régóta nem hasz-

náltuk, fák és bokrok vették körül, ránőtt a borostyán, s kezdte szétfeszíteni az oldal-deszkákat. A kút köré rakott nagy termésköveket alig lehetett látni a gatzól. Nagyapám lehajolt, és felemelte az egyik mozdulatlanak látszó követ. A gödörből, elég mélyről felhúzott egy ládát, olyan nehezen, hogy nekem is segítenem kellett. Kinyitotta, s diadalmasan nézett rám, mint aki biztos a sikerben, s jól gondolta, mert valóban leesett az állam. Aranyrudakat láttam, sokat, fogalmam sem volt róla, mennyit, de az biztos, hogy rengeteg pénzt értek. Amikor meg tudtam szólalni, megkérdeztem, miből gondolja, hogy ez biztonságos hely, ennyi pénzt már bankban kéne tartani. Nem bírom a bankokban, válaszolta suttogva, senkiben és semmiben nem bírom. Azért leszel te bankár, hogy majd te őrizd és gyarapítsd tovább, érted? Értettem, nagyon is értettem, csak hogy én arra az örömtelen, szigorú életre gondoltam, amilyent a mi családunk élt s él most is, s hogy mindez ezért lenne, ezért a halott dologért, ezt nagyon szomorúnak találtam. És akkor megláttam nagyapám boldogan csillogó szemét, kipirult arcát, olyan volt, amilyennek még sohasem láttam. Igen, gondoltam, ő ezt nevezni boldogságnak, s ők valamennyien, nekik a pénz nem eszköz, hanem cél, ki tudja, milyen régi, generációkon át cipelt vágy, ami végre megvalósulni látszik. Én hogyan is érthetném, én, aki kibontott szárnyakról álmodozom! S ekkor rémülten jöttem rá, hogy nem rombolhatom össze mindazt, amit nagyapám felépített, nem hagyhatom magára, hogy nekem azzá kellennem, ami felé terelt, hiába vannak az álmaim, mikor az ő álmát kell megvalósítanom, és nem félelemből, hanem valami ismeretlen erő hatására, amely ugyan nagyapámból árad, de nem egyedül az övé, hanem még nagyon sokaké, akik előtte jártak az időben, ez a család ereje, amit úgy hagytak örökölni egymásra, hogy nem is tudnak róla. Ennek az erőnek semmi köze nincs ahhoz, hogy szeretem-e a családomat, hogy jó embereknek tartom-e őket, ez az erő, akárcsak a gravitáció, nem engedi, hogy felemelkedjek, hiába növesztettem a szárnyaimat.

Az egyetemet végül nem itthon kezdtem el, nagyapám Svájcba küldött. Rengeteg pénzbe kerül ez, sopánkodott nagynéném, és igaza volt, mégis úgy lett, ahogy nagyapám akarta. Háború lesz, mondta, s úgy nézett fölfelé, mintha a széljárásból lehetne ezt megállapítani. 1938-at írtak akkor. A tanulás továbbra sem jelentett nehézséget, hiszen bármit képes voltam megtanulni, csak éppen végtelenül untam. Néhányszor elfogott a vágy, menekülni akartam, de akkor ismét láttam a ládába zárt aranyrudakat, nagyapám bizakodó szemét, s azonnal elszégyelltem magam. A háború közeledett, aztán egyszer csak ott volt mindenütt, még Svájcban sem lehetett nyugta tőle az embernek, mindig az otthoniakra kellett gondolni, s rettegni attól, mi lesz, ha ez a borzalom nem áll meg a határnál, s undorító mocska bezúdul az ajtó alatt, mint áradásnál a zavaros folyóvíz, s elpusztít mindent, ami az útjába kerül. Nagyapám azt üzenté, hogy semmiképpen ne jöjjen haza, csak legyek egészen nyugodtan, ők meglesznek valahogy. Én utolsó iskolai évemben már munkát is kaptam egy kisebb bankban, olyan gyakornokféle voltam, s ennek nagyapám végtelenül örült. Tudtam, hogy arra vár már izgatottan egy ideje, mikor adhatja át az aranyát. Nagyon bírom benned, fiam, írta, meglátod majd, milyen jól kitaláltam én azt, hogy teneked minek kell lenni. Jegyezd meg, hogy a sokból csak még több lehet, s neked már más dolgod sem lesz, mint ezzel törődni. Mi valahogy kibírjuk a háborút, csak te vigyázz magadra! Öreg vagyok, de azt tán még megérem, hogy meglesz, amit akartam.

Ilyen leveleket írt, s énnekem elszorult a szívem ennyi naivságtól. Mindhárom fia a fronton, két unokája szintén, nagynéném beteg tüdővel az ágyat nyomja, ő pedig őrizi az aranyat, esetleg időnként megnézi, ha ugyan még van ereje, hogy felhúzza a

kútból, és vár türelmesen. Olyannyira lenyűgözött, hogy kezdtem én is reménykedni, mintha nem is látnám, mi történik a világban.

Ám hiába reménykedtem. Nagyapám nem élte meg a háború végét, még '45 elején elvitte egy szívroham. Én akkoriban semmit nem tudtam róluk, utolsó információm az volt, hogy apám is és Olaszországban élő nagybátyám is elesett a fronton. Mire nyár végére hazajutottam, csak nagynénémet találtam csontsoványan, erőtlenül. Már sírni sincs erőm, panaszkolt, itt már csak a pusztulás van. Megtudtam, hogy utolsó nagybátyám is eltűnt, felesége összeállt egy orosz tiszttel, és gyerekeivel együtt elment vele egy szó nélkül. Annyit sem mondott, hogy szervusz, Irén, én elmegyek vagy valami, reggelre kelve hűlt helye volt neki is meg az oroszoknak is, mesélte, mert azokból volt itt bőven, ellepték az udvart, a kertet, a disznóólajtót lekapták, és azon vágták fel a rengeteg csalánt, abból főztek levest, és azt ették, mint a kacsák. Még jó, hogy ezt már nagyapád nem érthette meg, bárcsak én is meghaltam volna vele együtt, sírta el magát, aztán olyan köhögés jött rá, hogy azt hittem, soha nem fogja abbahagyni. Amikor magához tért, nagyapámról kezdett mesélni, az utolsó perceiről, a haláláról meg hogy hogyan rendezte el utána egyedül, hogy tisztességesen nézzen ki a koporsóban. Igaz is, jutott eszébe, szerintem az utolsó szavaival neked akart szólni. Mondd meg neki, hogy vigye, vigye el, ezt kétszer is ismételte, sírta el magát megint nagynéném, de aztán már nem is szólt többet, csak lehanyatlott az ágyra. Tudod-e, mire gondolhatott, kérdezte később, és én csak hümmögtem, és arra vártam, hogy alkalom legyen kimenni a kertbe. Amikor nagynéném elfáradt a sok beszéd-től, és lefeküdt, azonnal a kertbe rohantam a régi kúthoz, de már útközben éreztem, hogy hiába. És valóban, a láda nem volt ott, bár mindent ugyanúgy találtam, ahogy nagyapám hagyta. Akkor ott a kútnál az én könnyeim is megeredtek. Nem az aranyért, a vagyonért sírtam, hanem azért a kincsért, amit nemzedékeken át halmozott a családom. Az erő volt az a kincs, az akarat, s igen, a teremtés, ami ott pusztult el a kifosztott kútnál, ott vált semmivé annyira, hogy már engem sem táplált tovább.

Ott maradtam a házban beteg nagynénémmel. Alkalmi munkákat vállaltam, éltünk valahogy. Nagynéném még pár évig húzta, én ápoltam végig, nem akart kórházba menni, s meghalt, mielőtt a házat és mindent, amink még volt, elvették, engem meg azzal gyanúsítottak, hogy Svájcban kémkedtem volna, aztán ebből, hála az égnek, semmi sem lett. A városba költöztem, egy darabig figyeltek, nem kaphattam útlevelet, néha kérdezték erről-arról. Egy szál magam éltem, gyökerek nélkül, otthon nélkül. Munkásszállón laktam, amennyit könyveimből magammal vittem, az volt az otthonom, s építettem a várost. '56-ban visszamehettem volna Svájcba, ne kérdezzék, miért nem, magam sem tudom. Talán mert addigra már ismertem a feleségemet, talán mert nem voltak már vágyaim, terveim, pedig fiatal ember voltam, sok ésszel és tudással a fejemben, ki tudja. Valamiért nem akartam mozdulni.

Aztán, amikor már csendesebb idők jöttek, lett nekem is sorban minden. Feleség, lakás, gyerekek, megfelelő állás egy takarékszövetkezetnél. Végül egész életemben pénzzel foglalkoztam, egykedvűen, olykor unottan és teljesen közömbösen. Időnként azonban, ha nagyapámra gondoltam, még elégedettséget is éreztem, hiszen ez majdnem az, ami ő akart, majdnem. Néztem a gyerekeimet, de nyomát sem láttam bennük annak, ami családunkat hajtotta, főleg nagyapámat. Arra gondoltam akkor, hogy végképp kioltódott az az erő. Ám egy idő óta kis unokámat figyelem. Ahogy tanul járni, fára mászni, biciklizni, ezerszer is újrakezdve, összeszorított szájjal. Mostanában állandóan repülőket rajzol. Valamelyik nap a tyúkketrecben ült, és kedvenc tyúkjá szár-

nyait vizsgálta. Nagyapa, szólalt meg, szerinted megpróbálna repülni, ha nem tudná, hogy ketreben van? Nem tudom, feleltem, talán meg. Sokáig gondolkozott, aztán azt mondta, én a helyében még a ketreben is megpróbálnám, mert repülni nagyon jó lehet, és volt valami réges-régen látott villanás a szemében, amitől megszedültem egy pillanatra.

G. István László

SZEMET NYITNI

Szemet nyitni: mint egy nagy,
meghaló mozdulat, eleje
vége között nincs idő. Úgy emlékszel:
„előbb láttalak”, én vigyáztam,
fogtam a kezed, mutattam körbe
a tárgyakat, csúsztál a szőnyegen,
asztalélbe verted a fejed, üvegcserép
volt ujjaid között, te nem vigyáztál.
Úgy emlékszel, „előbb láttalak”, elfolyt
a *közben*, mint amikor tükörbe nézel,
és nincs szemed. Szemet nyitni, amerre
nem szabad. *Szemetnyitni*, legyen
tavaszhang, csak egyszerű és
tárgytalan, ami nem sebez, mintha a
hangban fogannál – sötét a rés
a tükörben, koncentrálj, szorítsd
a kezem. Minden napban ott a folt,
még jobban vakít, ha fénytelen.
Te nem vigyáztál, így kell élni,
szorítsd kitartóan, szenvedélytelen,
ahogy megálmoldtad azt a magzatszemet.

Payer Imre

LEHULLÓ VAKOLAT

Ha jól emlékszem, tizenévesen
éltem a legintenzívebben át
a történelmi dialektikát,
szemüvegesen, kék köpenyesen.